LA MINORITE CAMBODGIENNE DE COCHINCHINE

(Extrait du Bulletin de la
Société des Etudes Indochinoises)
Tome XXI 1er Semestre 1946

Par LOUIS MALLERET

ជនជាតិភាគតិចខ្មែរ នៅ ដែនកូសាំងស៊ីន

ដោយ លូី ម៉ាល្លឺរ៉េ
ប្រែសំរួលដោយ អេច_សេរីបុត្រ

ការផ្សាយរបស់សារពត៌មាន«អង្គរបូរី»
រក្សាសិទ្ធិគ្រប់យ៉ាង

(គ.ស.២០០៤ - ព.ស.២៥៤៨)

បើប្រសិនជាខ្ញុំបានជ្រើសរើសយកមកនិយាយពីជនជាតិខ្មែរនៅដែនដីកូសាំងស៊ីននោះ ក៏ព្រោះតែខ្ញុំយល់ឃើញថាជាការមានសារៈប្រយោជន៍ខ្លាំងណាស់ក្នុងការឆ្លើយតបទៅនឹងសិទ្ធិរបស់ជនជាតិភាគតិចមួយចំនួនដ៏សំខាន់ ទេះបើគេមិនគិតទៅលើលក្ខណៈនៃប្រវត្តិសាស្ត្រទេ ។

ជាការពិតណាស់ ដែនដីកូសាំងស៊ីនមិនអាចយកទៅប្រៀបធៀប ជាមួយនឹងប្រជាជនគ្រប់ជាតិសាសន៍ ដែលរស់នៅតាមតំបន់ផ្នែកខាងលើនៃដែនដីតុងកឹងនៅតាមព្រំប្រទល់ដែនលាវ ឬនៅតាមដែនដីខ្ពង់រាបនៃភូមិភាគកណ្ដាលនៃឥណ្ឌូចិន ដែលទាំងអស់គ្នាយល់ស្របឲ្យឈ្មោះថា ជាដែនដីរបស់ពពួកហិណ្ឌូនិងពួកម៉យនោះទេ ។ តែនៅពេលនេះ គេបានកត់សម្គាល់ឃើញនៅលើដែនដីតាមមាត់ទន្លេមេគង្គ នូវវត្តមាននៃជនជាតិភាគតិចជាច្រើន ដែលរស់នៅជួនកាលណែនណាន់តាន់តាប់លើគ្នា ជួនកាលរស់នៅឯណោះខ្លះឯណោះខ្លះ ដាច់ៗពីគ្នា ហើយមានកិរិតវប្បធម៌ឬចំណងចំណូលចិត្ត ដែលបានផ្ដល់ចែកឲ្យនូវលក្ខណៈសម្គាល់ធាតុដើមរបស់គេ ។ បើសិនជាច្បាប់ថ្មីបានផ្ដល់ឲ្យពិភពលោកនូវសន្ទុះថ្មីក្នុងការគោរពដល់បុគ្គលិកលក្ខណៈពិសេសនៃជនជាតិដែលទន់ខ្សោយនោះ ខ្ញុំនឹងរៀបរាប់នៅពេលនេះ ដើម្បីជាជំនួយដល់ស្មារតី នៃជនជាតិតូចតាចតិចតួចខ្លះ ដូចជា ៖ ម៉យ, ស្ទៀង, ម៉ា ឬភ្នង ដែលរស់នៅតាមជំរាលភ្នំតាមព្រំដែនភាគខាងជើង និងទិសខាងកើតនៃដែនដីកូសាំងស៊ីន ។ ម្យ៉ាងទៀតសហគមនៃជាតិសាសន៍ទាំងនោះ ជួនកាលរស់នៅផ្សងព្រេង ដោយឥតមានលំនៅពិតប្រាកដប្រជា (tantôt errantes, tantôt sédentaires) ជួនរស់នៅនឹងមួយកន្លែង... ក៏ពួកនោះអាចជាតំណាងជនជាតិដែលបានកាន់កាប់ទឹកដីត្រង់នោះមុនគេដែរ ដោយមានចំនួនភាគច្រើនរហូតដល់រយៈពេលយូរអន្លង់ក្រោយៗមកបានរាតត្បាតពេញលើដីត្រង់ពាមលយចូលក្នុងសមុទ្រ (le Delta) ។ លក្ខណៈពិសេសរបស់ពួកគេ ក៏កាន់តែចុះអន់ថយនៅចំពោះមុខជនជាតិយួនដ៏ច្រើនក្រៃលែង ក៏ដូចជាការរលាយបាត់បង់អស់នូវស្នូលនៃជនជាតិចាម ដែលបានកកើតមុនគេនៅត្រង់ភូមិភាគតៃនិញដូច្នោះដែរ ។ ក៏ប៉ុន្តែនៅក្នុងខេត្តមាត់ជ្រូក (ចូវដុក) គេប្រទះឃើញជនជាតិជ្វា និងជនជាតិចាមនៅតែរក្សាជំនឿរបស់គេទៅលើគម្ពីរកូរ៉ង់ (Corant) ហើយដែលលោក Marcel NER បានចង្អុលបញ្ជាក់យ៉ាងត្រឹមត្រូវ នៅក្នុងអត្ថបទរបស់លោកចុះផ្សាយក្នុងព្រឹត្តិប័ត្រសាលាបារាំងនៅចុងបូព៌ា (Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême Orient) ។

ក្រៅពីក្រុមទាំងឡាយដែលនៅជាប់លាប់ គេគោងរៀបរាប់ផងដែរនូវប្រជាជនអន្តោប្រវេសន៍ ដូចជាសហគមនៃពួកអ្នកកាន់សាសនាមហាម៉ាត់នៅទីក្រុងព្រៃ

នគរ និងចើឡឹង (Saigon-Cholon) ដែលនៅទីនោះពួកគេបានកសាងព្រះវិហារពីរ (2 mosquées)ព្រមទាំងនិគមជនហិណ្ឌូ (ពួកកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍) និងពួក Sikhsដោយមានវត្តមានផ្នែកវប្បធម៌របស់គេ គឺព្រះវិ ហារមួយកន្លែងជាទីសក្ការៈបូជា (sanctuaires) ចំនួន៦កន្លែង ដែលមានបួនកន្លែងជាវិហារ ព្រាហ្មញ្ញសាសនា ។ ក្រុមមួយដ៏សំខាន់ទៀត ព្រោះពួកគេកាន់កាប់ និងធ្វើសកម្មក្នុងវិស័យ សេដ្ឋកិច្ចនៅលើដែនដីកូសាំងស៊ីនទាំងមូល នោះ គឺក្រុមចិន ដែលមានដើមកំណើតចេញពីហៃណាម, ក្វាងទុង ឬពីហ្វុកគៀន ហើយរស់នៅប្រមូលផ្តុំគ្នាជាសហគមដោយមានការចាត់ចែងយ៉ាងត្រឹមត្រូវល្អណាស់ គឺពួកចិនកង់តុង ពួកចិនអាកាស (Akas), ពួកចិនទ្រីវចូវ, ពួកចិនហ្វុកគៀន និងពួកចិនហៃណាម ។ គេគួរតែរាប់បញ្ចូលទៅក្នុងក្រុមចិនផងដែរ នូវកូនចៅកាត់ ចិន-យួន (métis sino-annamites) ដែលមានចំនួនតិចតួចស្តួចស្តើងណាស់ តែក៏មានចំនួនច្រើនបង្គួរដែរនៅទីក្រុងចើឡឹង, ម៉ីថរ និងសុកត្រាំង ព្រមទាំងនៅតាមឆ្នេរឈូងសមុទ្រសៀម គឺតាំងពីហាទៀងរហូតដល់ទឹកខ្មៅ (កាម៉ៅ) ។

★ សហគមខ្មែរនៅកូសាំងស៊ីនមានចំនួនទាំងអស់ ប្រមាណ៥៥០,០០០នាក់ ក្នុងចំនួនប្រជាជនសរុប៤,៨០០,០០០នាក់ ។ បើគ្រាន់តែគេក្រឡេកមើលភ្លាម គេសង្កេតឃើញថា សមាមាត្រនេះហាក់ដូចជានៅខ្សោយណាស់ ព្រោះថាជាការពិតណាស់ទៅហើយ ដែលថាកំណើតរបស់ប្រជាជនយួន ដែលនៅពេញពាសក្នុងជ្រោយឥណ្ឌូចិនទាំងមូល មានសភាពកើនឡើងជាលំដាប់ ។ មិនតែប៉ុណ្ណោះសោត ការធ្វើអន្តោប្រវេសន៍សំដៅទៅទិសខាងត្បូងនៃជាតិសាសន៍យួន គួរកត់សម្គាល់ថាជាព្រឹត្តិហេតុប្រវត្តិសាស្ត្រមួយដ៏ថ្មីថ្មោងសោះ ។ គេមិនដឹងថា តើត្រូវរកមធ្យោបាយបែបណាឲ្យបានយុត្តិធម៌ខ្លះផង ក្នុងការបន្ថយល្បឿនហូរចូលនៃជាតិសាសន៍មកពីខាងជើងនេះ ។ តែគេតោងចាត់ទុកថា ជាសិទ្ធិរបស់ជនជាតិភាគតិចផងដែរ ជាពិសេសជនជាតិទាំងនោះ ជាតំណាងឲ្យជនជាតិសាសន៍មួយ ដែលបែកចេញពីគេដទៃទៀត ហើយដែលគេត្រូវតែតាមពិនិត្យអង្កេតមើលឥតឈប់ឈរ ចាប់តាំងពីសតវត្សដំបូងៗ រហូតមកដល់ពេលសព្វថ្ងៃនេះ ។

ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ គេជួបប្រទះជាពិសេសនៅត្រង់ជ្រោយដីទន្លេធំនិងទន្លេបាសាក់ ។ ក្នុងខេត្តត្រាវិញនាឆ្នាំ១៩៣៧ មានប្រជាជនខ្មែរទាំងអស់៨២,០០០នាក់រស់នៅយ៉ាងកកកុញ ហើយដែលយួនមាន១៥៦,០០០នាក់ ។ នៅខេត្តសុកត្រាំង សមាមាត្ររវាងជាតិសាសន៍ទាំងពីរមាន ÷ ៥០,០០០នាក់ទល់និង១០៧,០០០នាក់ ។ នៅខេត្តបាក់លីវ ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរមានចំនួនតែមួយភាគប្រាំមួយ (១/៦)នៃប្រជាជនយួន ។ ឯនៅក្នុងខេត្តកឹងថើរិញ មានតែចំនួនមួយភាគដប់(១/១០)ប៉ុណ្ណោះ ។

ក៏ប៉ុន្តែនៅខេត្តរ៉ាច់យ៉ា (ក្រមួនស) ចំនួនប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរក្រោមបានកើនឡើងវិញស្មើនឹងមួយភាគបី (១/៣) ពោលគឺមានចំនួន៦៥,០០០នាក់ទល់នឹង១៩២,០០០នាក់

ព្រះវិហារដ៏ស្រស់បំព្រងខាងលើនេះ គឺព្រះវិហារវត្ត « សេរីសុខុមសង្គមមានជ័យ » ខេត្តឃ្លាំង ។ ព្រះវិហារស្រដៀងគ្នានេះ មានចំនួនទាំងអស់ជាងប្រាំរយស្ថិតនៅទូទាំងដែនដីកម្ពុជាក្រោមរបស់យើង ។ ក្រឡេកឃើញវត្តធ្វើឲ្យយើងស្រក់ទឹកភ្នែកស្រណោះដល់ទឹកដីដូនតាដែលបាត់បង់ទៅ ។ Photo: Thach Xé

នៅខេត្តហាទៀងដែលជាខេត្តដ៏តូចមានប្រជាជននៅតិចនៅឡើយនេះ ចំនួនជនជាតិទាំងពីរមានចំនួនប្រហាក់ប្រហែលគ្នា ។ ចំណែកនៅខេត្តចូវដុកវិញ ខ្មែរមានចំនួន(១/៣) មួយភាគបីគឺ៤០,០០០នាក់ ទល់នឹងយួន១៦៤,០០០នាក់ ។ បើសិនគេស្រង់យកតែលក្ខណៈទូទៅ ក្រៅពីខេត្តត្រាវិញ គេសង្កេតឃើញថា គ្រាន់តែនៅភូមិភាគកាត់ទន្លេបាសាក់ (le seul Tranbassac) ប៉ុណ្ណោះ សហគមខ្មែរមានរហូតដល់ទៅដប់ប្រាំមួយភាគរយ (១៦%) នៃចំនួនជនជាតិសរុបទាំងអស់ ។

នៅក្នុងភូមិភាគត្រាវិញនិងសុកត្រាំង អ្នកដែលមានកំណើតនៅក្នុងស្រុកស្រាប់ (les autochtones) បានតាំងលំនៅជិតៗគ្នាណែនណាន់តាន់តាប់ ។ ក្នុងឆ្នាំ១៩

៣៧ ខេត្តទី១នៅក្នុងបណ្តាខេត្តទាំងពីរខាងលើនេះ ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរបានរក្សាទុកនូវលក្ខណៈច្រើនលើសលប់ (la position dominante) ជាងសាសន៍ដទៃទៀត នៅក្នុងបណ្តាភូមិទាំងហាសិប (៥០) និងមានចំនួនភាគច្រើន (la majorité) នៅក្នុងភូមិជាងម្ភៃទៀត ។

ពួកគេរស់នៅជុំវិញវត្តអារាមរបស់ពួកគេដែលមានចំនួន១០៩វត្ត និងមានព្រះសង្ឃចំនួន១,៣០០អង្គ ។ គឺវត្តទាំងអស់នេះហើយ ដែលបានបង្ហាត់បង្រៀនផ្លូវធម៌, ផ្លូវព្រះពុទ្ធសាសនា ។

នៅខេត្តសុកត្រាំង គេរាប់ឃើញវត្តមិនតិចជាង៥៩វត្តឡើយ ហើយគេថែរក្សាបុគ្គលិកលក្ខណៈជាតិសាសន៍ឲ្យស្ថិតនៅជាខ្មែរជានិច្ច ។ ពួកគេបានថែរក្សាទុកយ៉ាងម៉ឺងម៉ាត់នូវអត្តសញ្ញាណជាតិតាមរយៈ « សមាគមអប់រំសីលធម៌-ជំរេះវិជ្ជា និងសរីរាងកាយនៃខ្មែរនៅកូសាំងស៊ីន Association pour la formation morale - intellectuelle et physique des Cambogiens de Cochinchine » ដឹកនាំដោយ លោកឡាំ-ឯម ។ (ក.អ.ប.ប. ៖ ក្រោយមកសមាគមនេះបានប្រែឈ្មោះជា មិត្តសមាគមខ្មែរនៅកម្ពុជាក្រោម Amical des Khmers du Kampuchea Krom -A.K.K. ហើយសព្វថ្ងៃមានបណ្តាញនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា, សហរដ្ឋអាមេរិក, ប្រទេសបារាំង, កាណាដា, អូស្ត្រាលី, នូវែលហ្សេឡង់...) ។

នៅភូមិភាគចន្លោះកណ្តាល កាត់ដោយទន្លេបាសាក់ ភូមិនានារបស់ជនជាតិខ្មែរស្ថិតនៅជុំគ្នា ដូចជាភូមិអូរនិងភូមិត្នោតជាដើម ។

នៅខេត្តរ៉ាច់-យ៉ា (ខេត្តក្រមួនស) ភូមិខ្មែរទាំងឡាយស្ថិតនៅហាក់បីដូចជាកោះពង្រាយពាសពេញ នៅប៉ែកខាងជើងនិងប៉ែកខាងត្បូងនៃទីប្រជុំខេត្ត ។ ក៏ប៉ុន្តែនៅខេតចូវ-ដុកវិញ នៅតាមបណ្តោយជួរភ្នំទ្រីតុង (Triton) ភូមិខ្មែរបន្តបន្ទាប់គ្នាហូរហែកកកុញ ដោយបានរក្សាទុកយ៉ាងមធ្យ័ត នូវទំនៀមទម្លាប់តាំងពីបុរាណកាលរៀងមក ។ ភូមិខ្មែរខ្លះទៀត ស្ថិតនៅឯណោះខ្លះឯណោះខ្លះ (des éléments sporadiques) គេរមែងប្រទះឃើញនៅក្នុងខេត្តឡុង-ស្វៀង, យិន-ឡុង, តឹង-អាង និងនៅទីក្រុងចើ-ឡើងផងដែរ ។ ចំណែកនៅឯនាយបឹងកកឯណោះ (au delà Plaine des Joncs) គេរមែងប្រទះឃើញភូមិខ្មែរលេចចេញជារូបរាងឡើង នៅពេលដែលគេកាន់តែទៅជិតដល់ព្រំប្រទល់ដែនប្រទេសកម្ពុជា ពោលគឺនៅក្នុងភូមិភាគខេត្តតៃនិញ ។

ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរបានគេចចេញពីភូមិភាគកណ្តាល ដូចជាខេត្តមី-ថ, ខេត្តបេនត្រែ ឬខេត្តហ្គោ-កុង ព្រមទាំងពីអាណាខេត្តទាំងឡាយនាទិសបូព៌ា ដូចជាខេត្តបារៀ ក៏ប៉ុន្តែគេក៏នៅរាប់ឃើញថា នៅមានជនជាតិខ្មែររាប់ពាន់នាក់ផងដែរ នៅក្នុង

ខេត្តបៀង-វ៉ា និងខេត្តធូ-យ៉ូវម៉ោក (ខ្មែរយើងហៅថា ខេត្តទួលតាមោក) ដែលជាសំណល់ចុងក្រោយបង្អស់ (dernier vestige) នាភូមិភាគខាងកើត បន្ទាប់ពីត្រូវពួកយួនឈ្លានពានប្រវ័ញ្ចយកបានមកហើយ ។

ទោះបីប្រជាពលរដ្ឋទាំងនោះបានគេចភៀសខ្លួន ចេញទៅកន្លែងដទៃបាត់ទៅហើយក៏ដោយ ក៏ដែនដីមួយភាគធំរបស់ពួកគេ នៅតែបន្សល់ទុកនូវអនុស្សាវរីយ៍ដ៏សែនជូរចត់ ដែលនៅតែត្រូវបានរក្សាទុកនៅក្នុងប្លង់ផែនទីប្រវត្តិសាស្ត្រ កំណត់ថាជាស្រុកទេសរបស់គេដដែល ។ ឈ្មោះស្រុក-ភូមិ-តំបន់ខ្លះៗ វាគ្រាន់តែកែប្រែពីឈ្មោះដើមជាខ្មែរតែប៉ុណ្ណោះ ។ ដូចនេះហើយ បានជាគេងាយយល់ងាយស្គាល់ជាទីបំផុត ដូចជា ៖ ខេត្តសាដែក (Sa Dec) ក្លាយមកពីពាក្យខ្មែរ : ផ្សារដែក (le marché de fer) ជាដើម...។ ពាក្យ Sôc Trang មកពីពាក្យ : ស្រុកឃ្លាំង (le pays des greniers) ។ ខេត្តត្រា-វិញ Tra Vinh ឬខេត្តព្រះត្រពាំង ។ ខេត្ត Bac Liêu ឬ ខេត្តពោធិលើ (Pô-Loeuh : le haut banian) (ដល់ពេលក្រោយមកខ្មែរហៅក្លាយទៅជា : ពលលាវ ព្រោះមានមេទ័ពជាតិលាវម្នាក់ បាននាំពលសេហ៍ទៅច្បាំងកាប់សម្លាប់ដេញយួននៅទីនោះ ត្រង់តំបន់បាភ្នំ (១៧២០) នៅក្រោយរាជស្តេចជ័យជេដ្ឋាទី២) ។ ខេត្ត Camau ឬទឹកខ្មៅ (Tuk Khmau) ទឹកខ្មៅ les eaux noires ។ ខេត្តមី-ថរ My Tho ឬ Mê Sar (la dame blanche) មកពីពាក្យខ្មែរថា ខេត្ត មេ-ស ។ល។ និង ។ល។...

ឈ្មោះដទៃទៀតជាការបកប្រែស្មោះតែម្តង ជាពាក្យយួនពីឈ្មោះដើមជាខ្មែរដូច្នេះហើយបានជាគេឃើញថា ខេត្តបេនត្រែ Bên Trê - la berge des bambous (យួន : Bên ប្រែថាចំណត ដូចជាចំណតឬបេនឡាន, កំពង់ឆ្លង... និងត្រែ Trê ប្រែថាដើមឫស្សី) ក្លាយមកពីពាក្យខ្មែរថា : ខេត្តកំពង់ឫស្សី ។ តំបន់ Bên Nghê (Nghê ប្រែថាក្របី) la berge des bufflons ដែលជាឈ្មោះដើមនៃភូមិភាគតូចមួយស្ថិតនៅជាយទីក្រុងព្រៃនគរ... តាមរយៈឈ្មោះនេះគេអាចយល់បានយ៉ាងងាយថា មកពីពាក្យខ្មែរ : កំពង់ក្របី ។ ម៉្យាងវិញទៀត ឈ្មោះពីបុរំបុរាណខ្លះៗទៀតគេរកតែមើលមិនយល់ ក៏ប៉ុន្តែឈ្មោះទាំងនោះនៅតែបានប្រជាពលរដ្ឋយកមកប្រើជានិច្ច ឥតដែលបោះបង់ចោលសោះឡើយ ដូចជារោងដំរី « l'enclos des éléphants » សំរាប់សំគាល់ខេត្តតៃ-និញ ។ ឡុង-ហោ « le devin noyé » ជាឈ្មោះខេត្តវិញ-ឡុងសព្វថ្ងៃ ។ ខេត្តមាត់ជ្រូក « le groin du porc » ទៅជាខេត្តចូវ-ដុក។ ខេត្តក្រមួនស « la cire blanche » ទៅជាខេត្តរ៉ាច់-យ៉ា ។ ខេត្តពាម « Peam » l'embouchure ទៅជាខេត្តហាទៀង Hatiên និងជាពិសេសក្រុងព្រៃនគរ (Prei Nokor : du sanskrit Nagara - la ville de la forêt) សំរាប់ហៅឈ្មោះជា Saïgon-

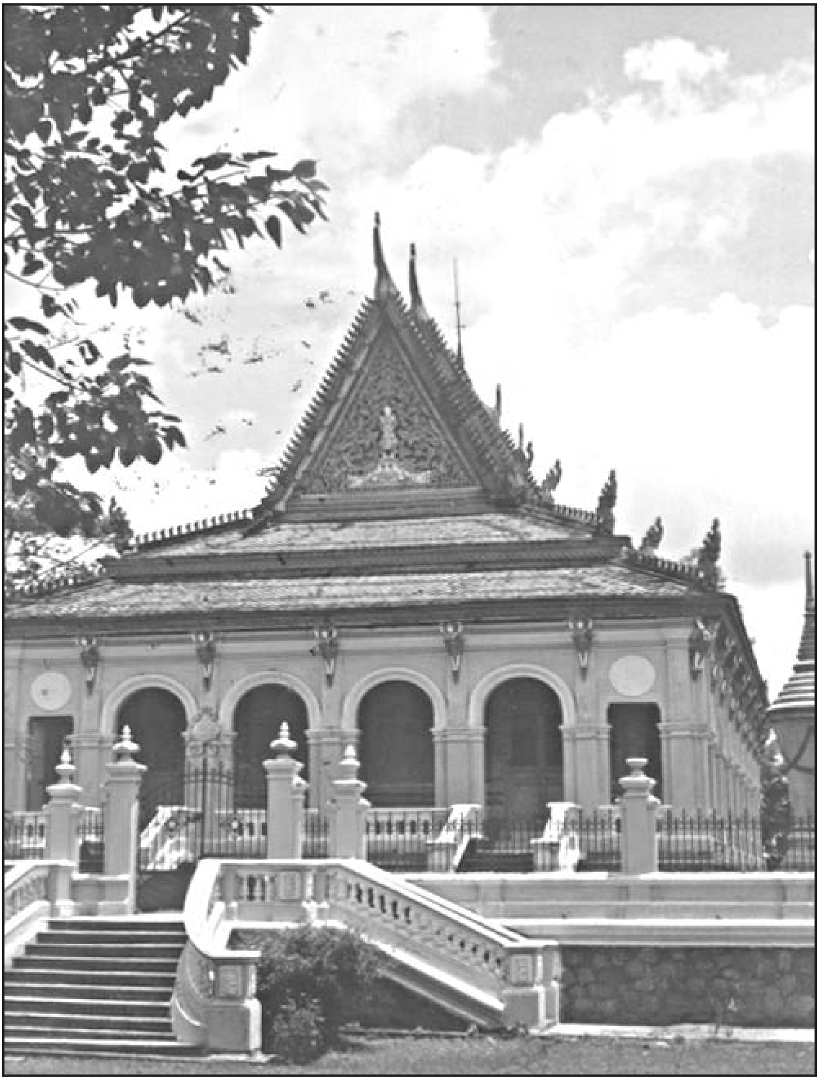

រូបថតព្រះវិហារវត្តពោធិសាលរាជ (វត្តកំពង់) ជាវត្តដែលខ្មែរទូទៅនៅក្នុង ខេត្តព្រះត្រពាំង តែងនាំគ្នាមកធ្វើពិធីបង្សុកូលជូនឧកញ៉ាសឺន-គុយ ។ វត្តនេះ កសាងជំណាលគ្នានឹងវត្តសំរោងឯក (សតវត្សទី៧) ។ មានវត្តបីទៀតដែល មានចំណាស់ដូចគ្នាគឺ ៖ វត្តខ្ទីង, វត្តកោះ និងវត្តគោក ។ Photo: Thach Xé

Cholon ពោលគឺទីក្រុងនេះហើយដែលជាអតិតរដ្ឋធានី (បូរី) របស់ខ្មែរ ដែលផ្ទៃមួយភាគធំបានលាតសន្ធឹងទៅលើវាលផ្នូរខ្មោច ឬវាលរហោឋាន (une partie de la Plaine de Tombeaux) មួយផ្នែកដែរ ។ ដូចគេបានឃើញរួចមកហើយស្រាប់ ពាក្យឬឈ្មោះស្រុក-ភូមិ-តំបន់ទាំងឡាយនោះ វាមានទំនាក់ទំនងទៅនឹងធនធានធម្មជាតិ ជួនទៅនឹងលក្ខណៈធម្មជាតិ ហើយជាទូទៅច្រើនមានន័យច្បាស់លាស់ទៀតផង តែត្រូវគេបំភ្លៃពីឈ្មោះដើម ឬលប់ចោលបំបាត់តាងស្មោះតែម្តង ជាពិសេសដើម្បីសំគាល់ឈ្មោះភូមិនានា ដោយគេរើសយកតាមពាក្យយួន-ចិននិយមហៅ ដោយចែងប្រាប់ឬថ្លែងបញ្ជាក់ពីបំណងចង់បានភាពសំបូរសប្បាយ, សុភមង្គល ឬភាពចំរើនលូតលាស់ ។ កិច្ចការផ្នែករដ្ឋបាលរបស់យើងរមែងបានយកចិត្តទុកដាក់ចាប់អារម្មណ៍ជានិច្ច ចំពោះឈ្មោះទាំងឡាយដែលគេយកមកដាក់ជំនួសឈ្មោះដើមទាំងនោះ ។ ជាពិសេសនៅពេលដែលផ្នែករដ្ឋបាយរបស់យើងស្វែងរកដើមហេតុដែលចេញមក ក្នុងកិច្ចរៀបចំបង្កបង្កើតប្រមូលផ្តុំទៅជាភូមិ-ឃុំ- ស្រុកទាំងនោះ ថាអាចសំអាងទៅលើលក្ខណៈសេដ្ឋកិច្ច ឬទៅលើការងាយស្រួល ។ មានជួនកាលឈ្មោះថ្មីជាភាសាយួនដដែលហ្នឹង វាឥតមានទាំងន័យទៅទៀត ហើយដែលការបោះពុម្ពផ្សាយជាបន្តបន្ទាប់នូវផែនទីដែលផ្សាយចេញ ពីក្រសួងផែនទីភូមិសាស្ត្រ (Service Géographique) ក៏ពុំបានទាំងស្រាវជ្រាវតាមដានឲ្យបានច្បាស់លាស់ពីការកែប្រែផ្លាស់ប្តូរតាមអំពើចិត្តដោយគ្មាននរណាជំទាស់បែបនេះ (ces modifications arbitraires) នៅលើវិទ្យាសាស្ត្រខាងលើកប្លង់ផែនទី ។ ខ្ញុំបានស្គាល់ភូមិមួយនៅក្នុងខេត្តរ៉ាច់-យ៉ា ដែលមានឈ្មោះដើមថា Ban Thach មានន័យថា «តុថ្ម» (table de pierre) បានក្លាយទៅជា Ban Tân Dinh ដោយរំលាយឈ្មោះភូមិ Ban Thach និងភូមិ Tham Dinh ចូលគ្នា ដែលអំណើះតទៅឈ្មោះនេះឥតមានន័យអ្វីទាល់តែសោះ ។ តែឈ្មោះភូមិថ្មីនោះបានទាញចិត្តខ្ញុំឲ្យចាប់អារម្មណ៍យ៉ាងខ្លាំងពីឈ្មោះចាស់ (ឈ្មោះដើមដំបូង) ព្រោះវាចម្លែកមិនដូចសព្វដង ។ ខ្ញុំក៏បានទៅធ្វើទស្សនកិច្ចពិនិត្យដល់ទីកន្លែង ហើយដែលការទៅធ្វើការអង្កេតពិនិត្យរបស់ខ្ញុំនោះ វាមិនឥតប្រយោជន៍ឯណា ព្រោះជាហេតុញ៉ាំងឲ្យខ្ញុំបានស្គាល់ជាចុងបញ្ចប់ថា « តុថ្ម » (la table de pierre) មិនមែនជើងម៉ាវែងធ្វើពីដីក្រហម (non pas un banc de latérite) ដូចដែលគេបានបញ្ជាក់ប្រាប់នោះឯណា ? តែវាជាឃ្លាំងដែលផ្ទុកពេញពោរទៅដោយសំបកលាស-គ្រុំ-ខ្យង ហើយដែលមានបណ្តោយរាប់រយម៉ែត្រឯណោះ ទុកជាសំណាមបញ្ជាក់ឲ្យដឹងថា ត្រង់កន្លែងនេះហើយជាច្រាំងឆ្នេរសមុទ្រកាលពីមុនយូរអន្លង់មកហើយ ៗដែលមានរាងជាកូនភ្នំពីរកើតឡើងពីសំបកខ្យង-លាស-គ្រុំ រាងដូចជារបស់រៀបចំសំរាប់ប្រើប្រាស់ក្នុង

រូបថតសាលាឆទានវត្តទេព្វរាម (ព្រៃជាប់) ខេត្តឃ្លាំង Photo: Thach Xé

ផ្ទះ លាយឡំដោយអំបែងដប, កែវ, ផើង, ចាន ហើយមានទំនាក់ទំនងទៅនឹងការនៅជិតបារាយណ៍ (ទន្លេបាទី) ដ៏ធំធេងនេះ (dans cet immense emporium) ដែលមានផ្ទៃក្រឡារហូតដល់ទៅជាង៤០០ហិកតានោះ ក៏ហាក់បីដូចជាមានការជាប់ទាក់ទងជាមួយគ្នានឹងហ្វូងប្រជាជន ដែលដើរជ្រកតាមប្រទេសនានា (la population cosmopolite) ពីព្រោះគេបានរុករកឃើញនៅលាយឡំគ្នា ច្របូកច្របល់នូវរបស់របរប្រើប្រាស់ផ្សេងៗ ដែលបញ្ជាក់ពីឥទ្ធិពលឥណ្ឌូណេស៊ី, ឥណ្ឌូ, មន, ឥ–ណ្ឌា, អៀរ៉ានីញៀង នៃប្រទេសក្រិកជំនាន់ដើម ព្រមទាំងប្រទេសរ៉ូម៉ាំងថែមទៀតផង ។

បើប្រសិនជាគេសង្កេតពិនិត្យពីលើអាកាសមក ទស្សនិយភាពទាំងនេះចង្អុលបង្ហាញឲ្យឃើញថា ប្រជាពលរដ្ឋទាំងនោះយកបានជោគជ័យជំនះលើទឹក ដោយមានប្រឡាយបញ្ចូលទឹកឬបង្ហូរទឹកតាមបំពង់ (drainage) ព្រមទាំងបានជីកប្រឡាយព្រែកដ៏ធំសម្បើម ដែលគេនៅតែរុករកឃើញស្លាកស្នាមនៅឡើយ រហូត

តដល់ទៅតំបន់ភូមិភាគដែលលិចទឹកពាក់កណ្ដាលនាវាលកក់ (les terres semi-
noyées de la Plaine des Joncs) ។ យ៉ាងហោចណាស់ក្នុងរយៈពេលជាង៣០ឆ្នាំ
ចុងក្រោយនេះដែរ ដែលនៅតំបន់ភូមិភាគនានាតាត់តាមទន្លេបាសាក់ សឹងតែពោរ
ពេញទៅដោយព្រៃស្មសាន្តក្រាស់ឃ្មឹកធំល្វឹងល្វើយ ហើយជនទាំងឡាយណា ដេ
លបានវែកញែកត្រួសត្រាយ បើកផ្លូវអាណានិគមថ្មីមុនគេបង្អស់មកកាន់ភូមិភាគ
នេះ ប្រាកដជាបានសារសងជាមួយពួកជនដែលពេញចិត្តនឹងខ្លួនឯងទាំងនោះ ដោ
យជឿជាក់ថា មានតែពួកគេដែលបានកាប់ឆ្ការវាតទីក្នុងព្រៃដ៏ស្ដុកនាទីនេះមុនគេ
បង្អស់ ។ តាមពិតមានប្រជាជនដ៏ច្រើនកុះករបានរស់នៅទីនេះពីដើមរៀងមក
លើទឹកដី (ពាក់កណ្ដាលទឹក-ពាក់កណ្ដាលដីគោក) ហើយឃោលទៅលើចម្លាក់
កត់ត្រាលើថ្មដែលគេប្រទះឃើញនាសតវស្សទី៥ ត្រង់តំបន់ភូមិភាគកណ្ដាលនៃវា
លបឹងកក់នោះ ជាការបង្ហាញបញ្ជាក់ឲ្យឃើញពិតប្រាកដថា ត្រង់តំបន់នេះដែល
សព្វថ្ងៃជាវាលល្ហល្ហេវហួតហែងឥតមានមនុស្សនៅស្ងាត់ជ្រងំនោះ តែកាលពីស
ម័យដើម ទីត្រង់នេះត្រូវបានពពួកមនុស្សយកជ័យជំនះលើតំបន់ភក់ល្បប់ជាដំបូ
ងបង្អស់ ។ ខ្ញុំគ្មានការប៉ុនប៉ងអ្វីចង់ចង្អុលបញ្ជាក់ថា នៅទីនេះ ភស្ដុតាងជាបន្តបន្ទា
ប់ប្រាប់ថា មានវត្តមានជនជាតិខ្មែរនៅលើទឹកដីកូសាំងស៊ីន ពីសតវត្សមួយទៅស
តវត្សមួយទៀតនោះឡើយ ។ សក្ខីភាពភស្ដុតាងដែលស្រាវជ្រាវរកបានមកទាំង
អម្បាលមាណតាំងពីជាង១០ឆ្នាំកន្លងមកហើយនោះ រហូតមកទល់នឹងពេលនេះ
គេឃើញមានរាប់រយទៅហើយ ។ នៅក្នុងប្រទេសនេះ គេបានរុករកឃើញនៅតា
មទីសក្ការៈបូជា កន្លែងពិសិដ្ឋនូវពំនូកថ្មក្បឿង ដែលជាគ្រឹះសំណល់ដែលនៅសេ
សសល់នៅតាមវត្តអារាមនានា រវាងសតវត្សទី៦ ឬប្រហែលជាមុននេះទៅទៀត
ផងក៏មិនដឹង នៅតាមខេត្តខណ្ឌទាំងឡាយ ដូចជានៅខេត្តរ៉ាច់យ៉ា, ត្រាវិញ, បេន-
ត្រែ, Cap St. Jacques ហើយនិងនៅវាលកក់ ។ រូបព្រះព្រហ្មណ៍សំរាប់គោរពបូ
ជា (les Idoles brahmaniques) ជាពិសេសព្រះក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនាមានចំនួន
ច្រើនជាអនេក ហើយនៅរាយប៉ាយគ្រប់ទិសទី ។ ក៏ប៉ុន្តែការគោរពបូជាចំពោះព្រះ
សិវៈវិញ វាមានការច្របូកច្របល់គ្នា ទៅជាមួយនឹងព្រះអាទិទេព ដែលកើតមាន
ឡើងនៅស្ទើរគ្រប់ទីកន្លែង និងជានិមិត្តរូបនៃបូរាណភាពផ្ដេកនយោបាយ ។ ទីប្រ
ជុំជនជាច្រើនបានត្រូវកសាងឡើងនៅលើដីសណ្ដទន្លេមេគង្គ (le Delta) ដូចជា
នៅព្រៃនគរ ឬ Saigon-Cholon ជាដើម ។ ទីប្រជុំជនកំពង់ផែ Oc-Eo នៅត្រង់ភូមិ
ភាគកាត់ទន្លេបាសាក់ (le Transbassac)- ប្រាសាទ១០០ល្វែងនៅត្រង់វាលប-
ក្សាបក្សី (la plaine des Oiseaux) នាប៉ែកខាងជើងខេត្តទឹកខ្មៅ ។ នាសតវត្សទី
១១ អធិបតេយ្យភាពខ្មែរបានលាតសន្ធឹងយ៉ាងពិតប្រាកដណាស់ ទៅលើតំបន់សុក

កទ្រាំង នៅជុំវិញកំពង់ផែបាសាក់ ។ ពីរសតវត្សក្រោយមក សក្ខីភាពបានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ ពីសំណង់មន្ទីរព្យាបាលរោគទាំងឡាយដែលសង់ឡើង ជាពិសេសក្រោមព្រះរាជកិច្ចចាត់ចែងរបស់ព្រះមហាក្សត្រដ៏ឧត្តុង្គឧត្តមជាងគេបង្អស់ គឺព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ដូចដែលគេតែងប្រទះឃើញនៅក្នុងខេត្តកឹង-ថើ (ខេត្តព្រៃកប្ស្សី) ។ នៅចុងក្រោយគេបង្អស់ នៅមានរឿងព្រេងនានារបស់ខ្មែរឬរបស់យួនព្រមទាំងសំណេរកត់ត្រារបស់អ្នកដំណើរ ឬក៏បេសកជន (les missionnaires) ទៀត ក៏រឹតតែបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់លាស់ថា ទឹកដីត្រង់នេះត្រូវបានខ្មែរត្រួតត្រាកាន់កាប់ជារៀងរហូតមក យ៉ាងជាប់លាប់មិនឲ្យបាត់បង់ឡើយ (avec persistance) ហើយព្រឹត្តិការណ៍អស់ទាំងនេះ ត្រូវបានជនជាតិចាមនៃនគរចំប៉ាបានបញ្ជាក់ថែមទៀត នៅពេលដែលចាមកំពុងតវ៉ាប្រឆាំងនឹងការឈ្លានពានរបស់យួនទាំងក្តីអស់សង្ឃឹម ។

កម្ពុជាដែលពីដើមជាអធិរាជាណាចក្រមួយដ៏ទូលំទូលាយ (un immense empire) ក៏ត្រូវប្រឈមមុខនឹងការបែកបាក់ជាបំណែកៗនាសតវត្សក្រោយៗរៀង មកនៅចំពោះមុខគូប្រជែងទាំងពីរ ដែលរមែងតែងតែប្លន់យកដោយបំពាននូវទឹកដីកម្ពុជា គឺពីនគរអណ្ណាមនៅប៉ែកខាងកើត និងពីប្រទេសសៀមនៅប៉ែកខាងលិច ។ ព្រំសីមាផ្នែកនយោបាយរបស់កម្ពុជានាពេលនោះ មានភាពស្របគ្នាមកទល់បច្ចុប្បន្នកាលនេះ ពោលគឺលាតសន្ធឹងគ្របឥទ្ធិពលទៅលើប្រទល់ដែនដែលជាតិសាសន៍ផងខ្លួនរស់នៅ (à ses groupements ethniques) ។

នៅប្រទេសសៀម បើប្រសិនគេមិនគិតទៅលើតំបន់ Alsace Loraine (ព្រំដែនបារាំង-អាល្លឺម៉ង់) គឺតំបន់បាត់ដំបង, ស៊ីសុផុននោះទេ ក៏គេនៅតែឃើញមានជនជាតិខ្មែរយ៉ាងច្រើន ដែលជាស្នូលនៃជនជាតិមានដើមកំណើតដំបូងគេបង្អស់នៅត្រង់តំបន់ទំនាបនៃខេត្តកូរ៉ាត ក្នុងតំបន់បូរីរ៉ាម នៅសុរិន នៅគោកខ័ណ្ឌ នៅប្រាជិមបូរី (បសី្ទមបុរី) រហូតទៅទល់នឹងតំបន់នានាជិតបាងកក ។ ជនជាតិខ្មែរមានចំនួនប្រមាណ៤៥០,០០០នាក់ បានបង្ហាញបញ្ជាក់ចំពោះពួកអ្នកទទួលខុសត្រូវនៃបសី្ទមប្រទេសឲ្យឃើញថា ខ្មែរនៅសៀមក៏មានប្រហាក់ប្រហែលនឹងខ្មែរនៅដែនកូសាំងស៊ីនផងដែរ ហើយខ្មែរទាំងឡាយនោះ ជាសំណល់ក្រោយពីការហិនហោចដោយសារចំបាំងរាំងជល់ នៃអតីតមហាអំណាចផ្នែកនយោបាយរបស់ខ្មែរដែលនៅក្នុងរាជ្យព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ បានគ្រប់ដណ្តប់ទៅលើប្រទេសសៀមសព្វថ្ងៃទាំងមូល ដោយរួមទាំងដែនដីនៃជ្រោយម៉ាឡាកា (ម៉ាឡាយូ) មួយផ្នែកផង រួចឈោងទៅដល់ផ្នែកខាងជើងនៃប្រទេសភូមា ព្រមទាំងផ្នែកខាងលើនៃប្រទេសលាវ - លាតសន្ធឹងលើដែនដីកូសាំងស៊ីនទាំងមូល អស់រយៈ១/៤នៃសតវត្ស